

"מאורעות גדולים לא אירעו אותי"

שיי עגנון ורוד בן גוריון בפקס פתחת מוזיאון ישראל, 1965

כיו. אם לעשות פרפרזה מדברי ולטר בנימין על פרדסטו, אפשר לומר כי עגנון לא תיאר במפעלו חיים כפי שהיו אלא חיים כפי שמי שחי אותם חזר חיים אלה. ואף הגדרה זו, כדברי בנימין, אינה קולית עת די הצורך והיא גסה הרבה יותר. לא מה שהוא חוזה הוא העיקר לגבי המתבר הזוכר, אלא אריגת הזיכרון, מלאכת פני לופה של שמירת הזכר, או שמא מוטב לומר מלאכת פגלופה של השכחה.

דן לאור היטיב לרלג מעל המשוכות שחסמו את דרכו. הוא העמיד ביוגרפיה קודקסית, מדויקת, אמינה. הוא היטיב לנסוע את עגנון בתוך תקופתו ובתוך "סגל החבורה" כפי שנהגו לכנות בתקופת התחיה את מה שאנחנו מכנים המי לייח החברתי שלו. הסיפור, למרות שפע הפרטים, מתנהל כראוי ומסב הנאה מרד בה לקרא היודע כי "אלוהים שוכן בפר טים". אין ספק כי ביוגרפיה זו תהיה ביוגרפיית התשתית של עגנון, שכל מי שיבקש לכתוב ביוגרפיה חרשה, אלטרני טיחות, יהיה חייב לא רק להתייחס אליה אלא להודות ללאור על הסדר שהוא הכ ניס בכאוס העגנוני.

יחד עם כל דברי השבח אינני יכול שלא להצטער על כמה מהחלטותיו המר כזיות של הביוגרף, שבהן ביוגרפי למשך ידו מכמה כיווני בדיקה שלרעתי היו עשויים לתרום תרומה רבה לספרו. הוא נזהר מכל ניסיון או יומרה לעשות שימוש בפסיכואנליזה או בפסיכולוגיה החדישה. אינני חושב שנכון לכתוב על אדם גדול כעגנון בלי לנסות ולברר מה היה יחסו הפנימי לאמו, לאשתו ואפילו ליהודים מערכת פסיכולוגיה הזיה ולא מאוצרת. לאור רמזו, למשל, על יחסו המורכב של עגנון לאמו, אבל חומק מיד וממשיך כסיפור המעשה שהוא מגר ללו היטב.

כמו כן הוא מוזהר על הניסיון, המפתח ללא ספק, לרמוח על נקודות השקפה המת עתות שכן קורות החיים לבין עיצובים בתוך הציורה. ושוב, הביוגרפיה הזיה יר צאת נשכרת מכך לא מעט. לאור עוסק לא מעט במידת ההשפעה שהשפיעו על עגנון יצירות ספרות שטר קו מעמיד לרשותו אבל חומק מן העיסוק - שאולי היה מוקדם את הביוגרפיה שלו - ביוקיה המורכבת של עגנון לתיות התהודה של "ארון הספרים היהודי". לאור יכול במידה לא מועטה של צדק לטעון כי זה עניינו של חוקר הספרות ולא של הביוגרף.

לטעמי הביוגרפיה החשובה הזאת נאר מנה מרי, מלווה את גיבורה עקב בצד אגודל. אילו היה לאור מרשה מעט מעני נזח, עומד מן הצד ומסתכן, ייתכן שהיה מצליח לעשות את העלאת אפסרי - לל כוד את שדות הספר שניגלהתי במשך אבל, בדרשיו הסמו שניגלהתי במשך קריאת הספר, לאור יכול לטעון כנגד כי אילו נענה לתביעותי לא היה מעמיד ביוגרפיה אלא משהו שמתחזה לביוגרף פיה, דוגמת ספרו של נבוקוב על גוגול, ולא לילד הזה התפלל.

ייתכן שלאור ראה לנגד עיניו את דבריו של קונטין בל בבואו לרשום את הרציונל של ספרו על רודתו וירג'יניה וולף: "ספר זה מבקש לעסוק אך ורק בהיסטוריה; ואף כי הריני מקוה שאפשר יהיו בידי לסייע למי שמבקשים להסביר ולאשש את כתיבתה של וירג'יניה וולף, לשם כך לא אוכל אלא להביא עובדות אשר עד כה לא היו ידועות ברבים, ולש רטט דיוקן נאמן וברור - כך אני מקוה - של אופיה והתפתחותה של זו שהיא נושא ביוגרפיה זו. לא אוכל לתרום לבר קורת הספרות בשום דרך אחרת. לו גם היו בידי הכלים הנחוצים, לא הייתי נושה לכך; התחוד לי כי מלאכת הביוגרף קשה ריה גם בלי להרהיב עז ללכת בכיוונים אחרים."

יחד עם חורכן יהדות אירופה (כאשר מצאתי בארכיון הצינוני את מכתבו של עגנון מיולי 1908 לחברו המורה רפאל סופרמאן, היה זה יום טוב למי שביקש ללמוד על תקופתו הראשונה בארץ יש ראל). ואם לא רי בכך, החומר הארכיוני הידלדל באופן ניכר בשלושה אסונות פריטיים שתכבו ובאו כזה אחד זה - תחרי לה שריפת ביתו של עגנון בכאר הזמבר רג ביוני 1924, שבה עלו באש ספרייתו הגדולה ובה אלפי ספרים וכתבי יד ואיגרות רבות, לאחר בכך רעידת האדמה שפ געה ב-1927 בביתו מרכז ירושלים, ולבסוף הרעם הרב שגרמו פרענים ערבים לביתו בתלפיות במאורעות 1929.

אל חסרונות אלה מצטרף חיסרון נוסף - דומה כי לאור ניגש לעבודתו באיחור של דור או שניים. ש"ו שוקן, מרטיץ בר, רב סרו, גרשם שוקן, גרשם שלום וכמוכן אסתר עגנון כבר אינם יכולים לשרטט לפני הביוגרף באופן בלתי אמצעי את התרשמויותיהם מנשוא הביוגרף פיה שהם היו דמויות מרכזיות בחייו.

זאת ועוד: נטייתו של עגנון להעשות על קורות חייו אדרת של מסתורין, לטש טש עובדות ולעוותן על פי קווי המתאר של ביוגרפיה מיתולוגית בדויה, מציבה קשיי נוסף לפני לאור והוא חייב לגלות משנה הזירות בקריאת כל מכתב היוצא מתחת ידיו של עגנון. כך, למשל, ודברים אלו ידועים למרי, שיבש עגנון במכוון את תאריך לידתו כדי שיעלה לתאריכים סמליים - או 8.8.1888 או תשעה באב תרמ"ז (התאריך המדויק הוא י"ח באב תרמ"ז), וכך תיעתע על בנוגע ליום עלייתו ארצה וקבע אותו לל"ג בעומר - תאריך מפתח בביוגרפיה הברויה שלו - ובנוגע לשנת עלייתו. הוא נקב לעתים ב-1907 ולעתים ב-1909, אבל מעולם לא נקב בשנה הנכונה, 1908, ככל הנראה בגלל רצונו לטשטש את העובדה שעזב את אמו בשעה ששכבה על ערש מותה. על הביוגרפיה האובייקטיבית ככל האפשר של עגנון מטילה צל עטק יצירתו הבלטריסטית, שהיא כעין אוטוביוגרפיה שגאון הפרוזה ררש אותה כמין חומר ועיצב אותה מחדש ללא הרף על פי צר

בהם חומר ביוגרפי מסעיר: לא היו לו פרשיות אהבה דרמטיות, הוא לא נקלע לקונפליקטים מוסריים או לטררגדיות אנושיות קשות, הוא לא נטל חלק בבניית תבורות ספרותיות, לא ערך כתבי עת ולא גילה יצורים צעירים. גם מפוליטיקה משך את ידיו. "מאורעות גדולים לא אירעו אותי", העיד עגנון על עצמו לפני חכמי אוניברסיטת בראילן ב-1958, "כל מאורעותי קטנים הם, שאדם אחד לא היה נותן רעיון עליהם. אבל אני בעיני רואה אותם גדולים ועצומים. אני משתומם שטרם חקב'ה כביכול לגלגל אותם עלי. ולא עוד אלא שפיקו את עיני לראות את גדולתם ואת תפארתם". משלב מוקדם למדי נעשית הביוגרפיה שלו לביבליוגרפיה - "אני שרוב מעשי בעולם הזה הם דברים שכתבתי" כפי שהוא אומר ב-1967 בשעת פתיחת "תערוכת עגנון" בבית הספרים הלאומי בירושלים - עד שבקלות אפשר להתפתות ולהאמין בד רחיים הנביאים שכתב ב-1933 בקובץ לפורים:

גידתי שסיה, אברי רמ"ח.
יודע דף גמרא ופרק הנ"ך -
ובמותי כתבו אך,
נפטר בשנת כך וכך...

ספק מכתם ספק נוסח הומוריסטי זה למצבה אכן מלמרנו "כי אף שיש מקום די הותר על גבי מצבה לכתוב עליו נוסח מקוצר, כרוך באזכר, של חיי אדם", כפי שכותב נבוקוב בפתח "צחוק באפלה", "למיד ינוד הפידוט". ומכיוון שבעצם מעשה הסיפור גנוזים רוח ועונג לאין שיעור, טרח לאור ואספי בשקדנות ובחרי צות אידיקץ את מלוא העובדות כדי לני טות ולצייד את ריוקנו המתעתע של גדול הקלאסיקנים העבריים.

ומלאכת איסוף זו אל תהא קלה בעי ניכס. ראשית, כמעט שלא נכתבו עבר רות תשתית מרעיות מוסמכות שעליהן יכול היה הביוגרף להישען בבטחה יחסית בצאתו לדרך. כמעט את כל מלאכתו היה עליו לעשות בארכיונים. אולם רא עקא שהחומר המצוי שם הוא חלקי בלבד. חטיבות שלמות של הכתבוביות אכדו

בין הביוגרפיות העממיות ובין המד עיות - הוא צנוע מאוד, מביך בולתו המספרית. ב-15 השנים האחרונות הצט רפו אליו ביוגרפיה של שלמה שבא על ביאליק, של נורית גוברין על גרשון שר פמן, של יגאל סרנה על יונה וולך, של אמנון דנקנר על דן בראמון, של אידה צורית על אבות ישרון ושל אהוד כרעור על אסתר ראב.

כמו כן, ישנן ביוגרפיות חלקיות על התקופה המוקדמת של רודתו בארון מאת נורית גוברין, על ברנר הצעיר מאת יצחק בקון ועל שנות הצמיחה של בודר צ'כסקי מאת אבנר הולצמן. א"ג גנסין רודו פוגל, שאול טרשניצובסקי ואורי צבי גרינברג, נתן אלתרמן ואברהם שלר נסקי אפילו לא זכו לכך, בעוד שקפאק, גזיס ופרוסט, דוסטוייבסקי וטולסטוי, בורחס ולוחקה זכו, כל אחד מהם, לכמה וכמה ביוגרפיות המתחרות זו בזו.

אל חסרו העניין שהקורא העברי מגלה כלפי היוצרים המרכזיים של ספרותו תב רה הוא התצטאות נקמית רע, כביכול, ששלטה שלטון ללא מצרים במחך הספה רות במשך שנים רבות, ואשר ביקשה לנתק בין היצירה ליצור. איטטיניסיות זו, ששיתקה ואולי אף סידסה כתבי ביוגרף פיות בכוח, טענה כי ביוגרפיה של יצור היא בעצם אך ורק אמתלה להצדקת נביר הרכילותית בבניבות חייו. אחרי ככלות הכל, חייו של הסופר אישיותו מעניינים בשל היצירה שכתב, טען בלהט אחד התר קרים, ואם כן כיצד ייתכן שיצירה תשמש רק כמין אמתלה להכתרת החיים, ואחר כך הודה, אמנם בלחש, כי בסתר הוא קורא ביוגרפיות תאוונתי. וגם אם רודנות למ רנית זו הולכת ומתפוגגת עתה, נוקיה ממשיכים לתת את אותותיהם בכתיבה הביוגרפית.

בתוך מציאות עגומית זו קם דן לאור לכונון את הביוגרפיה הראשונה של מי שנחשב לאמן הראשון במעלה של העב רית, ובדרכו היה עליו לגבור על שורה של משוכות קודם שהביא לכלל מימוש את מפעלו. הקושי הראשון נעוץ בכך שמרבית חייו של עגנון, לפחות על פניהם, אין

חיי עגנון ביוגרפיה

דן לאור. הוצאת שוקן, 744 עמ' 98 שקלים

חיים נאר

ומה שאין יוצר עברי, כולל ביא ליק, שמכלול יצירתו העסיק לאר רך שנים כותבים רבים כל כך, כמו עגנון. אלפי מאמרים, מאות עבודות אר ניבטיסטיאיות מקיפות, עשרות רבות של ספרים ראו אור עד כה וקצב הפרסום אך מתגבר וולך, ואף על פי כן רק השנה - במלאת 90 שנה להופעת הסיפור הארץ ישראלי הראשון שלו, "עגונות", וכמעט שלושים שנה לאחר מותו - ראתה אור הביוגרפיה המקיפה הראשונה עליו.

עבודה מתמיהה זו רודשת הסבר לא רק מכות עצמה, אלא כחלק מתופעה תר-כותית חברתית מקיפה הרבה יותר. בעוד שכפאריס ובלונרו, בניו יורק וחסן פרני סיסקו מייחזים מוכרי הספרים את שולחנות התצוגה האטרקטיביים ביותר, אלה שבקיסמת הנויותיהם, לעשרות הביוגר פיות היוצאות שם לאור מדי חודש, ביש ראל ביוגרפיות מקוריות הן נרירות למרי, וגם המתורגמות - ובמרוצת הש נים האחרונות הופיעו אצלנו כמה וכמה ביוגרפיות מצוינות, בזכות היותם של שניים שלווה מולים ועודכים "פרי קים" של טושה זו - כמעט שאינן נכנסות לרשימת רבי המכר, והזכר ככולן נשאר רות רדוקות בקרן זווית. מרוע, אם כן, פריחה עצומה זו אשר לה זכה במערב הואנר הזה וילגה עלינו.

רן צלקה, ברשימה יהפיה על אודות ביוגרפיות, כותב כי ביוגרפיות טובות מתחילות להיכתב כאשר חברה מצומצמת, אבל חזקה במידה מספקת, מגיעה להדגשת המורכבות של בני האדם ויוד עם זאת יש בידיה כלים פשוטים יחסית לנתח מורכבות זו. ביוגרפיה טובה, אולי אף יותר מסיפור רומן טובים, מביאה, לרעונו, להומניזציה של ההלל החברתי, מביאה להכירה רית חלקיה השונים של החברה, לחיטוב רעות קדומות מיותרות, לסובלנות, לסקרנות לא חזקת. היא מר טיפה אפשרויות לחברה שבה האנוכיות המפורות, החרדה לעתיד והרתיעה מן העבר יצרות שכחה, קוד ומחיקה מתמ רת.

בעקבות צלקה אני מעז לומר כי שכי חותן או נרירותן של ביוגרפיות הן עוד ררך למרוד במרוק לא רק את טיבה של הברה כלשהי, אלא גם את טיבן האמיתי של האליטות.

ואם לא רי בכך, הרי שהביוגרפיה הס פרותית היא אצלנו ככל הנראה הבטן הרכה של טוגה זו. אפשר לומר כמעט בוודאות שבעברית אין לנו מסורת של כתיבת ביוגרפיות של סופרים, עד ששמר עון ברנפלד, נבואו לכתוב במפנה המאה את "תולדות שיר", כותב: "לא אוכל לה סכים לדעת אלו העושים את הביוגרפיה סגנונית, חושבים כי בכותבם תולדות איש גדול מחיבים הם לכסות על כל פשעיו ולהעלים עין מחסרונותיו. זאת לא זאת.

הביוגרפיה היא ציור אמיתי של האיש המורם מעם ופעולתו בחייו; בציור הזה נמצא את נושא עניין הספר כמו שהיה כאמת, עם מעלותיו וחסרונותיו. הביוגר פיה היא אחד מעמודי ההיסטוריה, וזו צריכה להיות אמיתית ורדוקה מכל משוא פנים ומכל טנרנציה".

מוף הביוגרפיות של יוצרים עבריים